

RUSIJA

1. Rusija je bila v primerjavi z zahodom je bila zaostala, v primerjavi z vzhodom pa je bila imperialistična velesila. Razvijala se je med avtokracijo in revolucijo
2. **REFORME ALEKSANDRA II.**
 - ❖ Po porazu v Krimskih vojnah je Aleksander odpravil osebno odvisnost kmetov – lahko je odkupil zemljo, ki jo je že prej obdeloval
 - ❖ Imela je visoko ceno, tako da je veliko ljudi prišlo v last kmetijskih občin MIR.
 - ❖ Reformiral vojsko – obvezno služenje vojske
 - ❖ Saniral javne finance – spremembe za boljše stanje
 - ❖ Posodobil osnovno in srednje šolstvo (bilo samo 21% pismenih)
 - ❖ Večja avtonomija univerz
 - ❖ 1864 so organizirali ZEMSTVA – to so bili predstavniki države, ki so skrbeli za šolstvo, zdravstvo, ceste, gradnjo
 - ❖ Vse te reforme so vplivale na razvijanje gospodarstva
 - ❖ Pospešeno in načrtno so gradili železniško omrežje s čimer so pospešili industrijsko rast
 - ❖ Začele so se posamezne panoge (premogovništvo, industrija...)
 - ❖ Postala pomembna izvoznica žita
3. **RADIKALNA GIBANJA :**
 - ❖ Začelo krepiti radikalno gibanje **NARODNIKOV** – bili so prepričani, da se Rusija lahko izogne kapitalizmu z ustanovitvijo socialistične, demokratične in družbe, ki temelji na kmečkih občinah
 - ❖ 1844 so se predstavniki srednjega sloja – meščani, študentje... odločilo iti med kmete, da bi jih prepričali o svojih idejah
 - ❖ Ker so jih ljudje preganjali, ignorirali... ker so ustanovili stranko za pridobitev več pravic kmeta, so se odločili za terorizem in ubijejo Aleksandra II.
 - ❖ Po tem so jih oblasti zatrle, ampak vpliv organizacije se je kazal še kasneje:
 - 1901 – ustanovitev **BOLŠEVISTIČNE STRANKE** – vodja = LENIN
4. **OBDOBJE REAKCIJE :**
 - ❖ Z Aleksandrom III. Se je začelo obdobje reakcije
 - ❖ Pod vplivom Konstantina Pobedonoscev-ja (njegovega svetovalca), bil prepričan, da lahko doseže stabilnost z avtokracijo (poveča vpliv med kmeti, postavi cenzuro, manjša avtonomija univerz)
 - ❖ Začel je z nasilno rusifikacijo neruskega prebivalstva
 - ❖ Naslednjik : Nikolaj II.(nesposoben) → nasprotoval spremembam in parlamentarnim demokraciji – hotel absolutizem
 - V njegovem obdobju je Rusija nezadovala
 - 1905 – izbruh revolucije

5. REVOLUCIJA 1905

- ❖ V obdobju Sergeja Witteja, je bilo v Rusiji industrijski boom – dosti vlaganje tujega kapitala v železniške proge → Hiter industrijski razvoj prinese socialne pretrese
- ❖ Najbolj so »nastradali« kmetje, ker je zaradi tega padla cena žita
- ❖ Naraščali so davki
- ❖ Delavci so imeli nizke mezde in slabe življenske razmere
- ❖ Zaradi rusifikacije so bili nezadovoljni tudi neruski narodi (več kot 50%)
- ❖ Po porazu v vojni z Japonsko se razmere najbolj izostrijo
- ❖ Pride do krize – pomanjkanje hrane
- ❖ Pride do stavke, v kateri delavci in kmetje zahtevajo ustanovitev parlamenta in ustavo
- ❖ Nikolaj II. In z OKTOBERSKIM MANIFESTOM napove spoštovanje temeljnih državljskih pravic in svoboščin
- ❖ Z manifestom si je delno pobral del avtokracije, ampak je leta 1906 ponovno spremeni zakone
- ❖ KRVAVA NEDELJA : ko delavci protestirajo pri Beli palači in jih vojska pobije

6. VNOVIČNI RAZVOJ :

- ❖ Vlada je dovolila ustanavljanje sindikatov
- ❖ Zdravstveno zavarovanje za delavce
- ❖ Agrarna reforma je prinesla konec kolektivnega kmetijstva, kmetje so lahko zapustili kmečke občine in začeli obdelovati zemljo kot dedni posestniki
- ❖ Povečal se je sloj bogatih kmetov, ki naj bi predstavljali stabilnost na podoželju
- ❖ Pred 1.SV je bila Rusija 4.najmočnejša industrijska država na svetu, imela pa je tudi največ zunanjega dolga na svetu.
- ❖ Bila je odvisna od tujih strokovnjakov, ker je bila švedno nerazvita

ZAOSTROVANJE ODNOSOV MED VELESILAMI

Po tem, ko sta se Italija in Nemčija združili so bili mnenja, da so vzroki, ki so od revolucije leta 1848 ogrožali evropski mir, bili odpravljani. → A temu ni bilo tako, saj so se odnosi med velesilami vedno bolj zapletali.

Ker je med Francijo in Nemčijo prišlo do nezaupanja, si je Bismarc prizadelval, da bi zavaroval in okreplil nemško državo s SISTEMOM ZAVEZNIŠTEV, ter tako »osamil« Francijo. L.1873 je Bismarc z Rusijo in AO sklenil obrambno »zvezo 3 cesarjev«

1. BERLINSKI KONGRES (1878)

- ❖ Berlinski kongres je sklical Bismarc, da bi preprečil evropsko vojno in obvaroval nemške interese
- ❖ Berlinski kongres je bil sestanek predstavnikov takratnih velesil - Nemčije, Avstro-Ogrske, Francije, Velike Britanije, Italije, Rusije - in Osmanskega cesarstva
- ❖ Rusija se je razglasila za predstavnico krščanskega naroda v Turčiji, istočasno pa je hotela Turke izgnati iz Evrope in Balkana. Tudi ni želela, da bi AO zasedla BiH
- ❖ Avstro-Ogrska je že večkrat poskušala vojaško zasesti Bosno, ker je hotela na ta način zavarovati obalo Dalmacije in Istre
- ❖ SAN STEFANSKA MIROVNA POGODBA: je predvidevala ustanovitev samostojne Bolgarske države in Avstriji dovolila zasesti BiH - zato je prišlo do nevarnosti za vojno z Rusijo in zato so ubistvu sklicali Berlinski kongres.

2. TROJNA ZVEZA:

- ❖ Dvojna zveza je zveza med NEM in AO → podpisalizavezniško pogodbo- dogovarjale so se o skupnem sodelovanju in zaščiti
- ❖ Nato se pridruži še Italija, nato pa še Romunij
- ❖ Pogodbe med A-O, Nem. in Ita. so bile javne, pogodba z Romunijo pa je bila tajna;
- ❖ Zaradi tega so v javnosti govorili le o trojni zvezi, čeprav je imela 4 člane
- ❖ pogodba o trojni zvezi je temeljila na :
 - a) medsebojnem zagotavljanju integritete (popolnost/skladnost)
 - b) obljubi vojaške pomoči, če bi bila katera izmed članic napadena
- ❖ To trojno zvezo je izkoristila Nemčija da je prodirala proti JV

3. PRISRČNA ZVEZA:

- ❖ VB in Francije so se povezale v prisrčno zvezo da bi preprečili vdor Nem proti JV
- ❖ S prisrčno zvezo sta se Francija in VB dogovorili katera bo imela vpliv na države S Afrike ter usmerili sta se proti Nemčiji

- ❖ To ni bila prava zavezniška pogodba, point je bil, da se Nemčija nebi širila
- ❖ Od 1907 naprej je v Pristrčni zvezi bila prisotna tudi Rusija
- ❖ V teji zvezi so si samo delile zemljo, ni bila namenjena zaščiti pred morebitni vojni

BALKANSKI SOD SMODNIKA

1. Balkan je bil že od nekdaj večnacionalen, saj so ga naseljevale različne etnične skupine z različnimi jeziki, običaji in verami.

Bil je interes velesil :

- a) Nemško cesarstvo (veliko denarja)
- b) Prusija si želi pot do Sredozemskega morja
- c) Francija in VB pa si ne želita, da bi se Rusija okrepila.

2. SRBIJA

- ❖ Srbija je po berlinskem kongresu postala samostojna in večja ter gospodarsko in politično odvisna od A-O s katero je l.1881 sklenila trgovinsko pogodbo.
- ❖ Junija 1881 se je s tajno pogodbo z A-O odrekla Bosni in Hercegovini ter se usmerila proti Makedoniji, kar jo je privedlo do **spora z Bolgarijo**.
- ❖ Po **l. 1885** se je v Srbiji okrepila radikalna stranka in zahtevala pregled nedemokratske srbske ustave iz l.1869.
- ❖ **Milan Obrenović**, ki se je l.1882 razglasil za kralja je moral l.1888 privoliti v bolj demokratično in liberalno ustavo → ustava je zagotavljala temeljne državljske pravice (zborovanja, tiska, govora), tajno volilno pravico.
- ❖ Naslednjik je bil Aleksander Obrenović, ki ni podpiral parlamentarne demokracije, temveč uvedel osebni režim
- ❖ Maja l.1903 je skupina mladih oficirjev, združenih v tajno organizacijo **ČRNA ROKA** umorila kralja in njegovo soprogo ter na prestolu naredila prostor **Petru Karađorđeviću**
- ❖ Kralj **Peter Karađorđević** je spet uvedel ustavo iz leta 1888 - na oblasti je bila radikalna stranka, katero je vodil **Nikola Pašić** na čelu
- ❖ Srbijo je bila v vedno ostrejšem konfliktu z A-O. - l.1906 je med njima izbruhnila carinska vojna, izza katere je Srbija s pomočjo Rusije prišla kot zmagovalka.

3. BOSNA IN HERCEGOVINA:

- ❖ AO po aneksiji gospodarsko izkorišča BiH (po Berlinskem kongresu jo je dobila v upravo)
- ❖ Ni ukinitve fevdalizma.
- ❖ Gospodarske modernizacije:
 - a) Podržavijo gozdna območja
 - b) Pospešeno sta se razvijali lesna industrija in rudarstvo
 - c) Avstrijci so začeli graditi ceste in železnice

- ❖ Finančni minister Kallay želi združiti vse 3 verstva in naroda v enega – ta narod se je imenoval BOŠNJAŠTVO – To je bilo neuspešno ker so Srbi in Hrvati želeli več pravic.
- ❖ Pred 1.sv.vojno so v Bosni nastale moderne nacionalne politične stranke: muslimanska, srbska in hrvaška.
- ❖ Vse 3 nac.pol.stranke so bila zastopane v državnem zboru.
- ❖ Po balkanskih vojnah se je okrepilo prepričanje, da bi Srbija združila J Slovane, za kar se je ogrevala tudi revolucionarna org.**MLADA BOSNA**, ki je organizirala več atentatov na predstavnike oblasti - zadnji med njimi, atentat na avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda (28.junij.1914) je bil povod za izbruh 1. sv. Vojne

4. MAKEDONIJA

- ❖ Je del Osmanske države
- ❖ Zanimala je Srbijo, Bolgarijo in Grčijo :
 - Grška vlada in trgovci so v Makedoniji ustanavljali različna društva in širili grško pismenost.
 - Srbi so ustanovili DRUŠTVO SAVA, ki je propagiralo srbsko kulturo.
 - Bolgari pa so s bolgarsko pravoslavno cerkvijo izvajala bolgarizacijo.
- ❖ Makedonsko nacionalno gibanje si je prizadevalo za doseg samouprave v okviru osmanske države
- ❖ S tem namenom so l.1893 v Solunu ustanovili organizacijo VMRO (vnetrešna makedonska revolucionarna org.), ki je poskušala doseči cilj, da bi bila Makedonija od makedoncev
- ❖ 2.8.1903 → ILINDENSKA VSTAJA – so jo turške oblasti zadušile. Po tem je bila Makedonija še vedno območje konfliktov (kaže se v mladoturški revoluciji in balkanskih vojnah)
- ❖ Makedonci so se postavili na stran protiturške koalicije
- ❖ Leta 1913 so bili razdeljeni med GRČIJO (Egejska Makedonija), SRBIJO (Vardarska Makedonija) in BOLGARIJO (Pirinska Makedonija)

5. SOD SMODNIKA

- ❖ **PRVA BALKANSKA VOJNA 1912 :**
 - Srbija, Bolgarija, Grčija in Črna gora porazijo Turčijo in si razdelile njeno evropsko ozemlje
- ❖ DRUGA BALKANSKA VOJNA
 - Srbija, Romunija, Grčija, Črna gora in Turčija premagala Bolgarijo
- ❖ Po drugi Balkanski vojni so si na KONFERENCI V BUKAREŠTI razdelili Makedonijo med Srbijo, Grčijo in Bolgarijo in prepustili Donružo Romuniji in ustanovili kneževino Albanijo
- ❖ Razmere na Balkanu se niso umirile: → po zmagah nad Turčijo in Bolgarijo je Srbija poskušala oblikovati VELIKO SRBIJO s pomočjo Rusije in srbskega prebivalstva v habsburški monarhiji
- ❖ Napetosti med Srbijo in A-O so se stopnjevale; Balkan se je spremenil v pravi sod smodnika.
- ❖ Do t.i. eksplozije je prišlo, ko je srbski študent Gavrilo Princip 28. junija 1914 v Sarajevu umoril avstrijskega prestolonaslednika nadvojvodo Franca Ferdinanda in njegovo soprogo Sofijo.

OBOROŽEVALNA TEKMA IN POT V VOJNO

1. Konec 19 stoletja so pričakovali vojno in zato so se velike države pospešeno oboroževale. Pri tem se najbolj osredotočijo na mornarico.
2. **OBOROŽEVANJE NEMČIJE:**
 - ❖ Nemčija začne veliko vlagati v vojno mornarico
 - ❖ Za to je bil najbolj zaslužen admiral **Von Tirpitz** – da pobudo, da je treba moderizirati vojsko
 - ❖ Bili so mnenja, da se bo o prihodnosti velesil odločalo na morju
 - ❖ V pomorski oboroževalni tekmi je še vedno bila najboljša VB, takoj za njo je bila Nemčija
 - ❖ Ko je VB ugotovila, da ji Nem sledi, se je zaradi strahu povezala z Rusijo in Francijo
 - ❖ To spodbudi Nem, da poveča militarizacijo nemške družbe in gradnjo vojne mornarice --
→ ustanovijo nemško društvo za floto
 - ❖ Vse to je prikazovalo nevarnost za izbruh svetovne vojne
3. **PECIFIZEM** so vsa priznavanja za mirno reševanje sporov. Prvi je ta izraz uporabil Emil Arnaud. Prvi mednarodni mirovni kongres v Londonu 1843 (sledilo mu jih je še več)
 - ❖ KVEKERJI so bili pobudniki pacifizma, ki so ustanovljeni že v 17 stoletju.
 - ❖ Berta von Sutter je ustanoviteljica Avstrijske mirovne družbe in dobitnica nobelove nagrade za mir
4. **HAŠKE MIROVNE POGODBE:**
 - ❖ Prva haška mirovna konferenca je bila leta 1899 – na njej so se dogovorili za neobvezno porovnavo sporov ter sprejeli pravila in običaje o kopenskem in pomorskem vojskovanju.
 - ❖ Druga haška mirovna konferenca: 1907 :
 - 44 držav sprejme sporazum o mirnem urejanju meddržavnih zborov in določi, da mora biti napovedano vojskovanje
5. **V PRIČAKOVANJU VOJNE :**
 - ❖ Po drugi mirovni konferenci v Haagu je bilo jasno, da bo izbruhnila vojna, saj so kljub dogovarjanju o miru, bili vsi vojno razpoloženi.

JUDOVSKO VPRAŠANJE

1. V srednjem veku so bili judi tarča SEGREGACIJE (t.j. popolna izključitev iz javnega življenja).
 - ❖ Na slovenskem so jih izgnali iz Štajerske, Koroške in Kranjske – živijo na S Beneški, Istri, Trstu in na Goriškem.
 - ❖ Položaj Judov se je v Habsburški Monarhiji izboljšal s tolerančnim patentom.
 - ❖ Judje imajo v Rusiji najslabši položaj
 - ❖ V Nemškem cesarstvu judje niso enakopravni
2. **EMANCIPACIJA JUDOV:**
 - ❖ Je potekala sočasno s nastajanjem sodobne meščanske družbe
 - ❖ Pred jude se je postavilo vprašanje ali naj se zlijejo z okoljem, ali naj se držijo tradicije.
 - ❖ REFORMISTI – so hoteli se zliti z okoljem in spremeniti judovsko vero
 - ❖ ORTODOKSNI JUDJE – so se bali, da če se ne bodo držali tradicije se bo judovstvo zlomilo – bojijo se asimilacije
 - ❖ Zaradi rastočega antisemitizma (sovražnega odnosa do judov) se niso nikjer 100% vključili v družbo
3. **ANTISEMITIZEM :**
 - 1) **POLITIČNI ANTISEMITIZEM:**
 - ❖ Judje so se ukvarjali z trgovino, bančništvom... → bili bogati
 - ❖ Za judovski kapitalizem je bilo značilno izkoriščanje podrejenih z namenom, da bi si večali premoženje
 - ❖ Jude so obtožili vseh tegob, ki jih je prinesel kapitalizem.
 - ❖ Govorili so, da je kapitalizem značaj judov
 - 2) **RASNI ANTISEMITIZEM:**
 - ❖ Rasne teorije – katere človeške rase so več vredne?
 - ❖ Francoski grof de Gobineau – knjiga o neenakosti človeških ras
 - ❖ V Avstriji in Nemčiji so arijska rasa prepovedovala da bi judi bili člani študentskih društev
4. **SIONIZEM** je gibanje, ki je zahtevalo ustanovitev judovske države. Najprej niso določili kje, nato pa v Palestini.
 - ❖ Preseljevanje se je začelo že v 70 letih 20.stoletja - najprej so se tja preseljevali kmetje, nato pa še izobraženci, ki so se organizirali v **KIBUCE** (organizacija Judov v Palestini). Tudi v Palestini so živeli v getih.
 - ❖ Prvi sionistični kongres v Baslu so judje zahtevali ozemlje (1897)
 - ❖ Utemeljitelj sionizma: **Theodor Herzl**
 - ❖ V Palestini so se sovražno obnašali do arabcev
 - ❖ Z **BALFOURJEVO DEKLARACIJO** – 1917 – Judom priznajo Palestino za njihovo državo.

SLOVENSKO NACIONALNO GIBANJE

1. Začetki narodnega gibanja se začnejo v času **Marije Terezije in Jožefa II.** → v času **reformacije. FAZA A** – se začne s šolsko reformo – obvezno šolanje **1774**
2. Za splošno opismenjevanje ljudstva so ugotovili, da potrebujejo **knjižni jezik.**
 - ❖ **MARKO POHLIN** – **Kranjska gramatika** (1768) se je naslonil na jezikovno različico, kot so jo govorili v Ljubljani s predmestji
 - ❖ Večina drugih avtorjev se je navezala na staro protestantsko tradicijo :
 - a) **JURIJ JAPELJ** in **BLAŽ KUMERDEJ** sta prevajala sveto pismo in se opirala na **BOHORČIČEVA SLOVNIČNA PRAVILA in PISAVO** ter poskušala da bi jezik vsi razumeli.
 - ❖ **ANTON TOMAŽ LINHART** označi notranjeavstrijske Slovane za jezikovno celoto, ki govorijo enoten slovanski (vindisch) jezik, ki je drugačen od hrvaškega. – To stališče so postopno prevzeli drugi jezikoslovci.
 - ❖ **JERNEJ KOPITAR** je v Slovnici slovanskega jezika (1808) ugotavljal, da govorijo kranjski, koroški in štajerski Slovani isti jezik, ki ga sicer na Kranjskem imenujejo kranjičina, v drugih deželah pa vindščina.
 - ❖ **VALENTIN VODNIK**, (1758-1819) je v časopisnem oglasu v Telegraph Officiel (1813), napovedal izid svojega nemško-slovenskega slovarja, bralce obveščal, da obsega slovar jezik Slovencev (Štajerci, Korošci...)
3. Glede na to, da so **ugotovili jezikovno sorodnost Kranjcev in Windov** (to so Slovanov na Koroškem in Štajerskem) je Linhart ugotovil, da so Notranjo Avstrijski Slovani isti narod, ki so razdeljeni zaradi politične ureditve razcepljen na 2 dela in imajo isto zgodovino, kulturo itd. → torej so **ISTI NAROD**. Ni jih poimenoval še Slovenci, temveč **NOTRANJE AVSTRIJSKI SLOVANI**. V oglasu, ki je v Laibacher Zeitung 1786 je napovedoval izid prvega dela knjige Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije
4. **1809** je **Josef Dobrovsky** predlagal skupno ime **SLOVANI** (Slawen) (prej so jih poimenovali Wenden in Winden) pri čemer naj bi bili »Winden« po novem »Slowenen«.
5. **DEŽELNA ZAVEST:**
 - ❖ Čeprav so določili, da so Kranjci in Windi isti narod (saj imajo skupno zgodovino iz Karantanije) med ljudi **NI BILO DEŽELNE ZAVESTI**. (Pohlin se je imel za Kranjca, enako Linhart, Zois, Kopitar, Vodnik itd.)
 - ❖ Med večinskim kmečkim prebivalstvom je **prevladovala deželna in celo lokalna identiteta**
 - ❖ Deželna zavest je bila povezana z jezikom. (koroški in štajerski Slovan sta vedela, da nista Nemca)
 - ❖ Do razširitve zavesti o Slovencih se je prijela, **ko se je povečala pismenost in narasla knjižna produkcija.**
 - ❖ Predvsem so se morali približati stanovi in sprejeti idejo, da se v narod lahko vključi tako kmet kot meščan ali plemič. → **DA SO VSI ISTI NAROD, NE GLEDE NA STAN**

SLOVENSKO NARODNO GIBANJE V PREDMARČNI DOBI

- 1. NA KRANJSKEM :** Po vključitvi Ilirskih provinc v Avstrijsko cesarstvo (1814) so **avstrijske oblasti dovolile uporabo slovenskega jezika na Kranjskem.**
 - ❖ Dovolili so uporabo slovenskega jezika na :
 - a) Nedeljskih šolah
 - b) Ljubljanskem liceju so ustanovile »stolico« (katedro) za poučevanje »slovanskega jezika«
 - c) Prevajale so vladne odredbe in zakone (Valentin Vodnik jih je prevajal do smrti 1819)
 - d) Podpirale izdajanje vzgojnih knjig.
- 2. ZUNAJ KRANJSKE :** Zunaj Kranjske »Slovencev« **niso priznavale kot enotnega naroda**, ampak so **jih obravnavale različno po posameznih deželah.** Različni pogledi na kulturno združevanje so prišli do polnega izraza v **prizadevanjih za oblikovanje novega črkopisa in poenotenje slovenskega knjižnega jezika.**
- 3. JEZIKOVNI PARTIKULIZEM**
 - ❖ Na podlagi zamisli Jerneja Kopitarja enotnem črkopisu za vse (južne) Slované sta sredi dvajsetih let nastali dve novi pisavi :
 - a) na Štajerskem »**DAJNČICA**« (1824) → zasnoval **PETER DAJNKO**
 - b) na Kranjskem »**METELČICA**« (1825) → zasnoval **FRANC SERAFIN METELKO**
 - ❖ Držala, sta se načel naj ima vsak glas svoj znak (uvedla tudi dosti novih črk)
 - ❖ Črkopisa sta povečala zmedo in privedla do odpora pri intelektualcih → **bila prepovedana v šolah**
 - ❖ Postopoma se je začela uveljavljati pisava prevzeta iz češčine – ustanovitelj = Hrvat **LJUDEVIT GAJ** → **GAJŠČINA** – najprej so v njej pisali Štajerci, nato pa se je razširila po vsem slovenskem prostoru. Za njeno uveljavitev so imele velike zasluge **Bleiweisove Novice**, ki so začele izhajati leta **1843**. Z uvedbo pisave gajice se je začela podarjati **potreba po enotnem knjižnem jeziku.**
 - ❖ Na Kranjskem so hoteli da **uveljavijo jezik osrednjeslovenska različica**, Štajerci pa so hoteli, da se **upošteva tudi slogovne značilnosti štajerske.**
- 4. ILIRIZEM** je ideja, da vsi J Slovani izvirajo iz Ilirov.
 - ❖ Ljudevit Gaj je predlagal enotno češko pisavo GAJICO in oblikovanje skupnega „ilirskega“ knjižnega jezika.
 - ❖ Sprejeli so gajico in vzpostavili ilirski knjižni standard, ki naj bi vseboval **vse najboljše od južnoslovanskih narečij** – šlo naj bi za umeten, sestavljen jezik ki naj bi upošteval tudi slovenščino.
 - ❖ Gaj se je nato začel usmerjati v uporabo **ŠTOKAVŠČINE** (bolj jezik Srbov) namesto **KAJKAVŠČINE** (bila na Hrvaškem)
 - ❖ Vraz se je strinjal s prevlado kajkavščine, ki je ilirščino oddeljevala od slovenščine – ampak se noben ni z njim neki strinjal. Hotel je imeti **2 vrsti slovenščine** → vse višje slovstvo naj bi bilo v ilirščini, nižje pa v domačem jeziku oz.narečju.

5. ČOP-PREŠERNOV KROG

- ❖ Matija Čop, France Prešeren in sodelavci **Kranjske čbelice** so nasprotovali ilirizmu in niso podpirali povezovanja Slovencev z Hrvati in J Slovani (zlasti Prešeren se ni strinjal z idejo o skupnem ilirskem knjižnem jeziku)
- ❖ Sprejeli pa so **GAJICO**
- ❖ Prešeren tudi v svojih deli **poudarja pomen narodne zavesti** – nacionalizem – jim prikazuje lepše videnje lepše prihodnosti

6. NOVICE 1848

- ❖ Prelom v narodnem gibanju je pomenil izhajanja KMETIJSKIH in ROKODELSKIH NOVIC, ki so počasi uvedle GAJICO in utemeljevale slovensko identiteto.
- ❖ Novice pomembno politično oblikujejo slovenski narod, saj se v časopisu prvič pojavi tudi politični pojem Slovenija, ki jo je prvič uporabil JOVAN VESEL KOSESKI
- ❖ Slovenija je bila najprej zamišljena enota, ki je nista poznali ne geografija ne zgodovina – zbuja je le zamisel o enotni povezavi vseh Slovencev.
- ❖ Pomembni sodelavci so bili tudi duhovniki Matija Majar, Matija Vrtovec in pisateljih in pesniki : Fran Levstik, Janez Trdina, Josip Jurčič

7. NARODNA IN DEŽELNA ZAVEST:

- ❖ Narodna in deželna zavest se je oblikovala med izobraženci in meščani, večina kmetov pa ni bila nacionalno opredeljena, prevladovala je le deželna in lokalna identiteta – bili so bolj pripadniki monarhije.
- ❖ Avstrija ni prav nasprotovala temu gibanju, ampak je zaradi strahu pred PANSLAVIZMOM onemogočila marsikateri slovenski kulturni projekt.

OBLIKOVANJE NARODNEGA PROGRAMA

1. Pridobitve revolucije :
 - a) Metternich mora odstopiti
 - b) Ferdinand I sprejme ustavo, ukine cenzuro + pride do svobode govora in tiska

2. **PROGRAM ZEDINJENE SLOVENIJE**
 - ❖ Prvi je bistvo zedinjene Slovenije zajel duhovnik **MATIJA MAJAR - ZILJSKI**, ki je cesarju poslal letak »**KAJ SLOVENCIM TERJAMO**« - zavzel za oblikovanje posebne samoupravne Slovenije z njenim lastnim deželnim zborom
 - ❖ Slovenci na Dunaju in Slovenci v Gradcu so zahtevali **združitev Slovencev glede na deželne meje.**
 - ❖ Program Zedinjene Slovenije je zahteval:
 - a) Enakopraven slovenski jezik v uradih, šolah in na sodišči,
 - b) Ustanovitev slovenske univerze
 - c) Tesnejšo povezavo s Hrvati.
 - d) Ne zahtevajo samostojne Slovenije, želijo je večjo število pravic.

3. Organizirajo **BOJKOT VOLITEV V FRANKFURSKI PARLAMENT**, saj so bili proti temu, da se Avstrijci povežejo v združeno Nemčijo.
 - ❖ Niso hoteli da bi slovenske dežele postale del združene Nemčije.
 - ❖ Hoteli so, da se Avstrija spremeni v državo, v kateri bodo Slovani oz. **Slovenci imeli svoje pravice - slovenska različica Avstroslavizma.**
 - ❖ **AVSTROSLAVIZEM** : Slovenci so za združitev slovenskih pokrajin, ampak pod avstrijsko vlado.

4. **USODA PROGRAMA ZEDINJENE SLOVENIJE**
 - ❖ Gibanje ni bilo uspešno, saj je predvidevalo oblikovanje avtonomne slovenske enote ne glede na stare deželne meje in preveč povezovanja Hrvati
 - ❖ Nemško prebivalstvo se ni strinjalo ker so bili mnenja, da ob združitvi Nemčije bi Avstrija ohranila vodilno vlogo

5. Program zedinjene Slovenije je dobil jasno potrditev na **SLOVANSKEM KONGRESU V PRAGI** (2.-12. 6. 1848).
 - ❖ Z oblikovanjem programa se je pojavila potreba po geografski opredelitvi „slovenskega etičnega prostora“
 - ❖ **Peter Kozler** začne z risanjem meje na zemljevidu (pri tem mu pomagali slovenski narodnjaki)
 - ❖ Zemljevid je zaradi zapletov bil dokončan na začetku l. 1853 ampak ga oblasti niso dovolile, da bi bil izdan - Kozlerja so celo obsodili na kršenje zakonitosti avstrijskih dežel

SLOVENCİ V OBDOBJU BACHOVEGA ABSOLUTIZMA

1. POLITIČNA REPRESIJA:

- ❖ Sloji se različno odzovejo na OKTOIRANO USTAVO – kmeti so ravnodušni medtem ko so se meščani zavedali resnosti položaja
- ❖ Začnejo graditi Južno železnico → Trst – Dunaj
- ❖ Iz javnosti je moralo izginiti vse, kar je spominjalo na revolucijo
- ❖ Policija je nadzorovala knjigarne in potujoče krošnjarje, gledališke predstave in družbene prireditve
- ❖ Zaradi stroge cenzure je prenehala izhajati vrsta političnih časnikov
- ❖ Dovoljene so bile:
 - Kmetijske in rokodelske novice
 - Ljubljanski časnik
 - Drobtnice
 - Zgodnja Danica (bila katoliška)
 - Slovenska Bčela
 - Šolski prijatelj
- ❖ Režim je onemogočil delovanje političnih društev, ki so nastala v letu revolucije

2. NARODNO GIBANJE

- ❖ Namesto političnega gibanja se razvije KULTURNO – intelektualci se usmerijo v literaturi in začnejo pisati učbenike in knjige... ter se ukvarjati z zgodovino – izoblikovala se je avtohtona zgodovina, pri kateri naj bi Slovenci že od nekdaj živeli na slovenskem
- ❖ Narodno zgodovino so proslavljali kot trpljenje naroda in s tem odpirali perspektive lepše prihodnosti

3. SLOVENSKE PRIDOBITVE :

- ❖ Upajo na izboljšanje položaja slovenskega jezika, ki ga zagotavlja ustava, deželni red in posamezni ministrski odloki
- ❖ Država je na papirju dala vsem jeziku enake pravice ampak v praksi niso bili enakovredni (uradi in sodišča so bili v nem oz. ita, šole dvojezične)
- ❖ Po sklenitvi KONKORDATA je osnovno šolo prepuščal nadzoru katoliške cerkve (1855), se je povečalo število dvojezični OŠ
- ❖ REFORMA 1849 slovenščina kot obvezni učni predmet za slovenske (in neobvezni za nemške) dijake uveljavila na gimnazijah
- ❖ V letih 1849-54 so potekala celo predavanja v slovenščini na graški pravni fakulteti.
- ❖ Za uveljavitev slovenščine je bil pomemben sklep vlade (1849), da bo izdajala uradni list tudi v slovenščini.
- ❖ Dolgoročno je bilo še pomembneje to, da je vlada posredno podprla dolgoletna prizadevanja za standardizacijo slovenskega jezika.
- ❖ Leta **1851** je ukazala, da morajo biti odtlej slovenski šolski učbeniki pisani v knjižnem standardu, kakršen se je uveljavil v slovenskem prevodu uradnega lista

- ❖ **ANTON MARTIN SLOMŠEK** napiše učbenik za vedenje v nedeljski šoli in prenese sedež škofije v Maribor

OBNOVA USTAVNEGA ŽIVLJENJA

1. **1861 - FEBRUARSKA USTAVA** – slovenski narodnjaki so verjeli, da se bodo v novih političnih razmerah lahko Slovenci naprej kulturno razvijali – zlasti da se bodo uveljavila slovenščina v šolah, uradih in javnem življenju.

	1873	1882	1896	1907
Plemstvo, veliko meščanstvo	davčni cenzus 10 goldinarjev		davčni cenzus 4 goldinarje za 3. in 4. kurijo (834 poslancev)	
Obrtniki, kvalificirani delavci, kmetje		davčni cenzus 5 goldinarjev		splošna volilna pravica za moške
Obrtni pomočniki, vajenci, služinčad, delavci			za 5. kurijo brez davčnega cenzusa (le 72 poslancev)	
Ženske				

Razvoj volilne pravice v Avstriji

2. SLOVENSKE ZAHTEVE:

- ❖ Slovenska pričakovanja je izražala peticija, ki je zahtevala:
 - a) Uvedbo izključno slovenskih osnovnih šol
 - b) Enakopravnosti slovenskega jezika na srednjih in visokih šolah, v uradih
 - c) Združitev Slovencev
- ❖ To peticijo so na deželnozborskih volitvah podpisalo veliko ljudi, a zaradi nedemokratičnosti in slabo organizirane narodne stranke **niso zmagali**
- ❖ Državni minister **Anton Schmerling** je zagotovil, da bo vlada upoštevala načelo jezikovne enakopravnosti, a se je kmalu pokazalo, da ne misli resno
- ❖ Umirjene slovenske zahteve so sprožile odpor nemških liberalcev na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, ki so se poistovetili s **centralistično februarško ustavo**
- ❖ Voditelji narodne stranke so se bali, in zahtevali enakopravnost le na področju jezika

3. USPEH NARODNEGA GIBANJA:

- ❖ Slovenski jezik se je razvil je v OŠ
- ❖ V gimnazijah upravi in šolstvu so bili mnenja, da slovenščina ni še dovolj razvita
- ❖ Na sodiščih so govorili slovensko le če oseba ni govorila nemško
- ❖ Slovensko narodno gibanje in zavest sta se krepili le v **ČITALNICAH**.
- ❖ Prva čitalnica je bila zgrajena v Trstu, nato pa še v Ljubljani in Mariboru

4. Slovensko nacionalno zavest so krepili tudi preko **TELOVADNEGA DRUŠTVA JUŽNI SOKOL**, ter **SLOVENSKE MATICE**, ki je izdajala poljudne in znanstvene spise, srednješolske učbenike in poskušala ovreči trditve, slovenščine ni v srednjih šolah zaradi pomanjkanja učnih sredstev v slovenščini
Mohorjeva družba je izdajala **KNJIGE ZA KMEČKO PREBIVALSTVO**.

5. MOBILIZACIJA PODEŽELJA :

- ❖ Kmet je predstavljal **jedro nacionalnega gibanja**
- ❖ Agitacija izobražencev postane uspešna šele s širjenjem časopisov in poljudnih knjig
- ❖ Naprej kmete to ni zanimalo, nato pa ko je Mohorjeva družba začela izdajati knjige za kmečko prebivalstvo se je narodna zavest tudi pri njih okrepila.
- ❖ Narodnemu gibanju nasprotuje **NEMŠKI LIBERALIZEM**
- ❖ Ljudje (meščani) se tudi narodno opredelijo, npr. tisti ki so znali nem in slovenski jezik so se opredelili za Nemce, za take se je obdržalo ime **NEMŠKUTARJI**.

6. ISKANJE NOVIH POTI :

- ❖ **SEPTEMBRSKI PATENT 20. 9. 1865** je okrepil ideje slovenskih politikov, ki so **si prizadevali uskladiti na naravnem pravu program Zedinjene Slovenije z načelom zgodovinskega prava**
- ❖ Zavzeli so se za **OBNOVITEV NOTRANJE AVSTRIJE**, v kateri naj bi živeli vsi Slovenci, razen prekmurskih in beneških
- ❖ **MARIBORSKI PROGRAM** – borijo se za Zedinjeno Slovenijo, ampak zaradi poraza AO proti Italiji in Prusiji so Beneški Slovenci ponovno pod Italijo kraljestvom in zato se je slovenska politika oprijela spet program Zedinjene Slovenije. Zglašali so se, da imamo zgodovinsko pravico, da govorimo slovensko.

7. Leta **1867** je slovenska stranka zmaga na volitvah ampak **ta uspeh ni trajal dolgo** ker je dualistična preobrazba monarhije je razpustila kranjski deželni zbor in v narodni stranski so zagovarjali oportunistično politiko

- ❖ Udeležili so se **DRŽAVNEGA ZBORA NA DUNAJU** in tam glasovali za dualizem – to je pospešilo da sta se v slovenskih deželah izoblikovala 2 tabora:
 - a) **STAROSLOVENC**I – previdno politiko državnih poslancev
 - b) **MLADOSLOVENC**I – odločna nacionalna politika

Leta **1867** so se razmere med njimi izostrile

TABORSKO GIBANJE

1. V vseh slovenskih deželah sta se izoblikovala 2 tabora:

STAROSLOVENCİ :

- zagovarjali previdno politiko državnih poslancev
- vodja : Janez Bleiweis
- opirajo se na cerkev
- izdajajo časopis **SLOVENEK**
- podpirali so jih večinoma kmetje

MLADOSLOVENCİ :

- zavzemali so se za odločno nacionalno politiko po češkem zgledu
- predstavniki : Fran Levstik in Josip Vošnjak
- organizirali tabore po vsej Sloveniji
- časnik: **SLOVENSKI NAROD**

2. **TABORSKO GIBANJE = LJUDSKO ZBOROVANJE**

- ❖ V mladoslovenskem taboru so **organizirali tabore po vsej Sloveniji** da bi dobili čim več pripadnikov – na zborovanjih so kazali odpor do dualizma in spodbujali kmete za narodno politiko
- ❖ Prvi tabor je bil v **LJUTOMERU LETA 1868**
- ❖ Najštevilčnejši tabor je bil **VIŽMARJE PRI LJUBLJANI 1869**
- ❖ Staroslovenskem taboru so bili najprej previdni, nato pa se pridružijo mladoslovencem
- ❖ Organizirajo **18 taborov** v vseh slovenskih deželah avstrijske polovice monarhije
- ❖ **Valentin Zarnik** je mladoslovenec, ki je kot govorec sodeloval kar na 9 taborih

3. **ZAHTEVE TABOROV:**

- ❖ zahteva po zedinjeni Sloveniji
- ❖ enakopravnost slovenskega jezika v šolah, uradih in v javnem življenju,
- ❖ slovenske univerze
- ❖ politično povezovanje z hrvaškimi deželami

4. **LIBERALNO – KLERIKALNA TRENJA:**

- ❖ Kljub složnemu nastopanju na taborih se je razdor med klerikalci in liberalci predvsem zaradi različnega pogleda na vprašanje politične taktike krepil.
- ❖ Mladoslovinci so zahtevali radikalizacijo narodne politike in se zavzemali za izstop slovenskih poslancev iz državnega zbora
- ❖ Staroslovinci (Janez Bleiweis) so se opirali na duhovščino in katoliško cerkev in v spopadu podpirali njihova stališča.
- ❖ Mladoslovinci so ustanovili l.1868 časnik **SLOVENSKI NAROD** – v katerem so nasprotovali klerikalizaciji narodne politike, čeprav so iz strahu zastopali nevtralno stališče.
- ❖ Trenja so se tako zaostrovala – katoliški tabor ki je ustanavljal katoliška politična in tiskovna društva je zahteval, da mladoslovinci aktivno sodelujejo v boju za katoliške interese

- ❖ Mladoslavenci (vodja : Josip Vošnjak) so na volitvah nastopili z geslom »Vse za domovino, omiko in svobodo«
- ❖ Staroslavenci pa z geslom: »Vse za vero, dom, cesarja«.

5. JUGOSLOVANSKA IDEJA

- ❖ Dualistična preobrazba monarhije je na Slovenskem okrepila slovansko čustvovanje.
- ❖ Med študenti se je konec 60 let začelo krepiti navduševanje nad Rusijo, ki naj bi bila moralna opora habsburškemu slovanstvu
- ❖ Ideje o povezovanju z J Slovani so prišle na dan po porazih francoske vojske s Prusijo, ko je prišel strah pred razpadom AO.
- ❖ Leta 1870 so se slovenski, hrvaški in srbski politiki sešli v Ljubljani in se dogovorili o podlagah skupne jugoslovanske politike.
- ❖ Konkretnega političnega programa o državni zvezi Hrvaške s Slovenijo in Vojvodino ter globljega sodelovanja med jugoslovanskimi politiki ni bilo.

6. OBNOVA SLOGE

- ❖ Razlog za obnovitev sloge je bil razkol v slovenski politiki, ki je okrepil nemško stranko na Slovenskem (1876 - 1890)
- ❖ Mladoslavenci so se leta 1876 v Hohenwartovem klubu desnega centra pridružili staroslavencem in privolili v njihovo geslo ter sprejeli trditev, da je katoličanstvo glavni steber narodne zavesti med Slovenci.
- ❖ Razmere se ne bistveno spremenijo, dokler ne leta 1879 imenujejo novo vlado grofa Eduarda Taaffeja.

SLOVENCİ V OBDOBJU TAFAJEVE VLADE (1879 – 1893)

1. Ker je bilo nevarno, da bo Taaffejeva vlada izgubila šibko večino v državnem zboru so bili slovenski poslanci prisiljeni opustiti program **ZEDINJENE SLOVENIJE**.
Zahtevali so skromnejše zahteve → Uveljavitev slovenščine v šolah, uradih in javnem življenju
Po padcu Taaffejeve vlade so bili Slovenci razvit narod s svojo kulturo, znanostjo, umetnostjo in povsem svojim izoblikovanim jezikom.

2. SLOVENSKE PRIDOBITVE

- ❖ Pridobitve niso bile enakomerno porazdeljene po vseh deželah.
- ❖ **KRANJSKA:**
 - Država jo je priznavala za deželo s slovensko večino.
 - 1880 je bil za predsednika Kranjske imenovan Andrej Winkler, ki je veliko storil za slovensko uradovanje in nastavljanje slovenskih uradnikov.
 - Vlada je nehala podpirati nemško ustavoverno stranko, ki je izgubljala moč in vpliv.
 - Narodna stranka je zmagala na občinskih volitvah v Ljubljani (1882) in deželnozborskih volitvah v kranjski deželni zbor (1883).
 - Mesta in trgi na Kranjskem so se politično slovenizirali
- ❖ **GORIŠKA, TRST in ISTR:**
 - Bili so bolj naklonjeni njim kot Italijanom (zaradi naraščajočega italijanskega iredenizma)
- ❖ **ŠTAJERSKA:**
 - Izboljšanje jezika v uradih, sodiščih in šolah
 - Slovensko politično društvo je omejilo vpliv delovanja nemške stranke na mesta in večje trge
 - Hitro je naraščalo število slovenskih posojilnic, ki so se povezovale v **ZVEZO SLOVENSkih POSOJILNIC V CELJU**
- ❖ **KOROŠKA :**
 - Tu je bil nemški pritisk najmočnejši
 - V šolah, uradih in javnem življenju se je slovenščina uveljavljala počasi.
 - Dvojezične osnovne šole
 - Zaradi nepravilne sestave volilnih okrajev Slovenci niso mogli uspeti na deželno- in državnozborskih volitvah.
 - Nemška liberalna večina v koroškem deželnem zboru je bila nepopustljiva do kulturnih zahtev Slovencev

3. ELASTIKI IN RADIKALI

- ❖ V javnosti so se pojavile zahteve, da slovenski državnozborski poslanci od vlade zahtevajo upoštevanje narodnih zahtev
- ❖ ELASTIKI : (vodje Fran Šukljeta in Janko Kersnik)

a) Menili so, da je mogoče veliko doseči s prilagodljivim popuščanjem in upoštevanjem vladne politike.

b) Bili so zastopniki OPORTUNISTIČNE POLITIKE

❖ RADIKALI: (Ivan Hribar in Ivan Tavčar)

a) Nasprotovali so kompromisom z domačo nemško stranko. Oblikovala se je radikalna nacionalna stranka

4. KLERIKALNO – LIBERALNA TRANJA in KONEC SLOGE:

❖ Zaradi zaostrovanja odnosov med liberalnim in katoliškim delom stranke, ki naj bi bila še enotne, se je nasprotje med elastiki in radikalci na Kranjskem poleglo.

❖ V državnem in deželnih zborih sta obe struji še vodili enotno »narodno« politiko, čeprav sta živeli vsaka po svoje.

❖ Nasprotja so se zaostрила, ko za ljubljanskega škofa imenujejo Jakoba Missio (bil ultramonatsko usmerjen)

❖ ULTRAMONTANIZEM je gibanje znotraj katoliške cerkve ki zagovarja strog katolicizem

❖ Missijeve ideje je poskušal uresničiti Anton Mahnič, ki je v katoliškem listu SLOVENEK objavil serijo člankov DVANAJST VEČEROV. V njih je obračunal z nekaterimi vidnejšimi slovenskimi svobodomiselcemi (npr Gregorčič)

❖ Postavil je tezo, da je prava umetnost le tista, ki je v službi vere.

❖ Leta 1890 so v Ljubljani ustanovili KATOLIŠKO NARODNO DRUŠTVO, ki je po prvem katoliškem shodu (1892) postopno preoblikovalo v Katoliško narodno stranko (od leta 1905 Slovensko ljudsko stranko)

❖ Liberalci so leta 1891 v Ljubljani ustanovili Slovensko društvo, iz katerega je konec leta 1894 nastala Narodna stranka (od leta 1905 Narodno napredna stranka).

RAZVOJ POLITIČNIH STRANK NA SLOVENSKEM

1. **KATOLIŠKA NARODNA STRANKA: (SLS) - Janez Messia**

- ❖ Bila je najbolj »popularna« med kmečkim prebivalstvom.
- ❖ Odločilen vpliv so imeli duhovniki
- ❖ Želela je poglobiti katoliško zavest med Slovenci
- ❖ Zahtevala je, da se življenje na vseh področjih uskladi z načeli katoliške vere
- ❖ Cilji :
 - a) Politična enakopravnost Slovencev z ostalimi narodi znotraj AO
 - b) Izboljšanje položaja kmetov
 - c) Splošna (moška) volilna pravica
- ❖ Odločil vpliv duhovnik Ivan Šušterič

2. **JANEZ EVANGELIST KREK IN KRŠČANSKO SOCIALNO GIBANJE**

- ❖ Močna dejavnost katoliškega tabora na socialnem področju, ki je izhajala iz krščanskosocialnih idej.
- ❖ V »enotnem« katoliškem taboru se je oblikovala močna skupina krščansko-socialno usmerjenih politikov z Janezom Evangelistom Krekom (1865-1917) na čelu.
- ❖ Krek je ustanavljal hranilnice, posojilnice ter organiziral zadruge, ki so od kmetov kupovale izdelke in jim po normalni ceni prodajale orodja in potrebščine.
- ❖ Do prve svetovne vojne mu je uspelo na slovenskem ozemlju ustanoviti več kot 500 različnih zadrug, ki so bile od leta 1903 povezane v Zadružno zvezo
- ❖ **ZADRUŽNA ZVEZA** je delovala na temelju solidarnosti in medsebojne pomoči. Temeljila je na izboljšanju kmetovega gospodarskega in socialnega položaja.
- ❖ Krek in njegovi privrženci – zlasti ANTON KOROŠEC so si prizadevali za izboljšanje položaja delavcev.
- ❖ Krek je ustanavljal prva politična in izobraževalna delavska društva ter izdajal list Glasnik z geslom: »Krščanski delavci, združite se«.
- ❖ Cilji:
 - a) Višje medze
 - b) Krajši delavni čas
 - c) Varstvo delovnih odnosov
 - d) Bolezensko in starostno zavarovanje
- ❖ Leta 1897 je združil katoliška delavska društva v Slovensko krščanskosocialno delavsko zvezo
- ❖ V večjih delavskih središčih je organiziral strokovne (sindikalne) organizacije in jih leta 1909 povezal v Jugoslovansko strokovno zvezo (JSZ).

3. **LIBERALNA NARODNO NAPREDNA STRANKA (NNS)**

- ❖ Vodilna baza so bili meščanstvo in bogati kmetje
- ❖ V središču je bila zahteva po narodni avtonomiji in pravni državi
- ❖ Ni imela svojega gospodarskega in socialnega programa – priznavala je, da kmetje potrebujejo kreditne in gospodarske zadruge
- ❖ V okviru stranke se je krepila STRUJA »MLADIH« (narodno radikalno dijaštvo). Cilji :
 - Radikalno usresničevanje narodnih zahtev
 - Gospodarska osamosvojitve od tujega kapitala
- ❖ Na nekaterih območjih se je v okviru liberalnega tabora krepilo samostojno »kmečko gibanje«, ki je poskušalo na volitvah dobiti glasove kmečkega prebivalstva.
- ❖ Po letu 1907 je liberalni tabor ustanavljal strokovne organizacije med delavci.
- ❖ Narodno delavsko organizacijo (NDO), so ustanovili leta 1907 v Trstu.

4. **JUGOSLOVANSKA SOCIALDEMOKRATSKA STRANKA (JSDS)**

- ❖ Ustanovljena leta 1896 v Ljubljani
- ❖ Poleg slovenskih delavcev je združevala še hrvaške in srbske delavce v Istri in Dalmaciji
- ❖ Cilji:
 - a) Zrušitev kapitalizma
 - b) Zgraditev pravičnejšega družbenega reda.
 - c) Izboljšanje položaja delavcev → 8-urni delavnik
→ višje mezde
 - d) Demokratizacija političnega življenja.
 - e) Uvedba splošne in enake volilne pravice.
- ❖ Delavcem je poskušala pomagati z ustanavljanjem sindikatov in delavskih zadružnih trgovin (konzumov), v katerih so lahko ceneje kupovali življenjske potrebščine.
- ❖ Za težave kmeta ni imela pravega posluha.
- ❖ Po uvedbi splošne volilne pravice (1907) je postala upoštevanja vreden politični dejavnik na Slovenskem, predvsem na Primorskem in Kranjskem, v Zasavju in Celju z okolico.

5. **REGIONALNE RAZLIKE**

- ❖ Konec politične sloge pride najprej na Kranjskem nato pa še na Goriškem (1900) in Spodnjem Štajerskem (1906)
- ❖ **GORIŠKA :**
 - Narodno napredna stranka za Goriško – liberalna
 - Društvo sloga – SLS za Goriško
- ❖ **TRST :** društvo Edinost (liberalci)
- ❖ **ŠTAJERSKA**
 - Narodna stranka za Štajersko
 - Slovenska kmečka zveza
- ❖ **KOROŠKA :** katoliško in politično gospodarsko društvo za Slovence 1890

SLOVENCİ IN (JUGO)SLOVANSKA IDEJA

1. Zaradi strahu pred utopitvijo v nemškem ali italijanskem morju je slovenska politika iskala oporo pri drugih slovanskih narodih monarhije.

2. NEOSLOVANSKO GIBANJE

❖ Pred prvo svetovno vojno so nekateri slovenski politiki žagovarjali **neoslovansko gibanje**

❖ Prizadevalo si je :

a) Gospodarsko

b) Kulturno sodelovanje avstrijskih Slovanov

c) Politično

d) Za zunanjepolitično naslonitev Avstro-Ogrske na Rusijo

❖ Neoslavizem je bil posledica strahu pred rastočim gospodarskim in političnim vplivom Nemčije.

❖ Pobudnik gibanja je bil češki politik Karel Kramar.

❖ Karel je menil, da jih bo Avstrija upoštevala in priznala za pomemben element države

❖ Gibanje se je zavzemalo za sodelovanje AO z Rusijo saj je Rusija bila edina, ki bi lahko zaustavil predor nemškega naroda na Balkan

3. JUGOSLOVANSKA IDEJA

❖ Slovenska politika se je vse bolj opirala na južnoslovanske narode,

❖ Prepričani so bili, da sta ob naraščajoči nem in ita nevarnosti obstanek in razvoj možna le ob naslonitvi na hrvate in srbe

❖ Obe stranki sta se zavzemali za **trilateralno preobrazbo monarhije**.

❖ Slovenska različica trilateralizma je predvidevala oblikovanje jugoslovanske državne enote, ki naj bi vključevala slovensko »etnično ozemlje« → izzvala je odpor vseh nemških strank, Madžarov in Čehov

❖ Hrvaško – Srbska koaliciji ki je delovala v politiki na Hrvaškem se je dogovorila z Madžari in Italijanskimi iredentisti – pri čemer se ni ozirala na Slovence

4. PREPORODOVCI

❖ Preporodovci so bili tajno društvo jugoslovansko usmerjenih dijakov, ki so v letih 1912-13 izdajali glasilo Preporod.

❖ Rešitev jugoslovanskega (in slovenskega) vprašanja so videli po revolucionarni poti.

❖ Povdarjali so, da naj se jugoslovanska država vzpostavi na ruševinah AO

❖ Imeli so malo privrženecv

❖ Po izbruhu 1.SV pa zaprejo glavne privrženecv → VELEIZDAJNIŠKI PROCES

5. NEOLIRIZEM

- ❖ Del slovenske politične kulture se je spraševal o tem, kako tesno je sorodstvo med posameznimi južnoslovanskimi narodi, pripravljen odreči svojemu jeziku in narodnim posebnostim
- ❖ Vodilni neoilirc je bil Fran Ilešič (predsednik Slovenske matice)
- ❖ Neoilirske težnje so bile močne tudi v JSDS (Jugoslovanski socialdemokratski stranki).
- ❖ V tivolski resoluciji, ki je bila sprejeta na konferenci stranke v Ljubljani (1909), so se slovenski socialdemokrati zavzeli za :
 - Narodno združitev vseh Jugoslovanov ne glede na razlike v imenu, veri, pisavi, dialektu, jeziku
 - Za skupen narodni jezik, (ki bi bil pogoj za skupno življenje Jugoslovanov)
- ❖ To idejo so podpirali tudi preporodci
- ❖ Leta 1913 je goriška revija VEDA organizirala anketo o jugoslovanstvu, iz katere so ugotovili , da več slovenskih izobražencev meni, da so Slovenci, Hrvati in Srbi ena etnična skupna, torej, da tvorijo EN NAROD.
- ❖ Večina Slovencev je zavračala neoilirizem in zagovarjala slovensko narodno individualnost.
- ❖ Proti neoilirizmu je bil **Mihajlo Rostohar**
- ❖ **Ivan Cankar** je v predavanju **Slovenci in Jugoslovani** ločil politično jugoslovanstvo od kulturnega ter se zavzel za politično združitev južnoslovanskih narodov v »zvezno republiko jugoslovansko«,

ZGODNJA INDUSTRIALIZACIJA SLOVENSKEGA PROSTORA

1. AGRARNI SEKTOR

- ❖ Sredi predmarčnega obdobja so začeli uvajati nove kulture, gnojiti in začeli z hlevsko živinorejo, česar posledica so bili večji hektarski donosi
- ❖ Od leta 1815 – 1817 so bile zelo slabe letine, česar posledica je bila lakota.
- ❖ Na Kranjskem in Štajerskem se je tako uveljavil KROMPIR, na Koroškem, Goriškem in Štajerskem pa tudi KORUZA.
- ❖ Pomembno je bilo tudi uveljavljanje stniščnih pridelkov, ter industrijskih in krmnih rastlin (so lahko so prešli na industrijsko hlevsko živinorejo)

2. ZAČETKI INDUSTRIALIZACIJE

- ❖ Pogoj za nepredek v kmetijstvu je bil razvoj NEAGRARNEGA SEKTORJA
- ❖ Povečalo se je število manufaktur (do sredine 19.stoletja – 250 → 65 v Trstu)
- ❖ Pojavile so se prve sodobne strojne tovarne, ki so uporabljale parnosilo
- ❖ Začela se je pojavljati tekstilna industrija (Ajdovščina, Ljubljana, Prebold) → ta je postopoma izrinjala manufakturno in založniško proizvodnjo
- ❖ Začelo se je razvijati tui PREMOGOVIŠTVO
- ❖ Trgovina in promet sta doživela revolucionaren preobrat s prihodom ŽELEZNICE :
 - a) 1846 – do Celja
 - b) 1849 – do Ljubljane
- ❖ Preobrat se je poznal v steklarski, papirni in sladkorni industriji
- ❖ PROBLEM: kmetje se niso dovolj hitro vključevali v tržno gospodarstvo in tako ni bilo povpraševanja po industrijskih izdelkih + ni bilo kapitala, zato so večino vlagali tujci

3. DEMOGRAFSKI RAZVOJ

- ❖ Zaradi zadostne količine hrane, boljšemu zdravstvu se je število prebivalcev povečalo
- ❖ Demografska rast ni bila enakomerna po celotnem ozemlju današnje Slovenije.
- ❖ Na Primorskem je bila zaradi intenzivnega priseljevanja v Trst višja od avstrijskega povprečja.
- ❖ Na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem pa nižja
- ❖ Zaradi komercializacije kmetijstva in zakona o delitvi kmečke posesti ob dedovanju se je kmečko prebivalstvo začelo razslojevati po denarju :
 - 1) GRUNTARJI – tisti, ki imajo tako veliko zemlje, da od nje lahko živijo
 - 2) KAJŽARJI – imajo svojo kajžo vendar služijo denar nekje drugje
 - 3) GOSTAČI – nimajo ne svoje zemlje ne kmetije – živijo v neki manjši hišici na posestvu od gruntarja.
- ❖ Zelo so se povečevala tudi mesta – tam so živeli predvsem delavci, služinčad ter priložnostno zaposleni oziroma nezaposleni s svojimi družinskimi člani, 32 odstotkov trgovci, obrtniki, pomočniki ter vajenci, 12 odstotkov plemiči, duhovniki, uradniki in rentniki, skoraj 8 odstotkov pa »študentje«.

GOSPODARSKI RAZVOJ NA SLOVENSKEM V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA

- ❖ Za krepitev trgovinske menjave sta bila pomembna :
 - a) ukinitvev notranje carinske meje proti Ogrski (1851)
 - b) znižanje carin za številne izdelke (1852).
- ❖ Za razvoj agrarnega sektorja je bila pomembna → zemljiška odveza (bila pogoj za napredek v neagrarnem sektorju).
- ❖ Na razvoj težke industrije so vplivale velike državne naložbe v prometno infrastrukturo (gradnja železnic)

1. LIBERALNA GOSPODARSKA POLITIKA

- ❖ Dolgotrajna kriza kmetijstva zaradi zemljiške odveze, ki so jo izvedli na Kranjskem
- ❖ Veliko malih kmetov je zaradi visokih davkov, slabih letin in konkurence obubožalo in so zato morali iti v industrijska središča ali v tujino
- ❖ Na železarstvo in premogovništvo je pomembno vplivala gradnja železnice Ljubljana-Trst (1849 - 1857)
- ❖ Okrepila se je trgovina
- ❖ Povečal se je pomen Ljubljane, ki je bila 8 let končna postaja železnice iz Dunaja in prekladalna postaja za blago iz Trsta.
- ❖ Napredoval je Trst
- ❖ 1857 - GOSPODARSKA KRIZA je pokazala neuspeh neabsolutističnega režima. Država je bila zaradi stroškov za policijo in vojsko na meji bankrota. - denarna in finančna politika sta bili preveč liberalni
- ❖ Schmerlingova vlada (po obnovi ustavnega življenja 1861) - vodila strog nadzor nad izdajanjem denarja
- ❖ Za stabilizacijo so pomembni :
 - a) Bančni akti (vzpostavili nadzor nad emisijo papirnatega denarja)
 - b) Znižanje razlike v vrednosti med papirnatim in kovinskim denarjem
- ❖ V prvi polovici šestdesetih let se ustavi gradnja železniških prog - posledica: železarstvo v krizi (veliko železarn propadlo)
- ❖ V težavah tudi tekstilna industrija

2. **OBDOBJE USTANAVLJANJA (1867-73)**

- ❖ Vojska s Prusijo in Italijo ima pozitivne učinke, saj Belcredijeva vlada omeji denarno politiko
- ❖ Na gospodarsko rast je pozitivno vplivala dualistična preobrazba monarhije:
 - Stabilizirala je notranjepolitične razmere
 - Stabilizirala je dogovore o trgovski in carinski politiki, posrednih davkih, razdelitvi državnega dolga in izgradnji železnic
- ❖ 1867 - Avstrija - gospodarski boom («obdobje ustanavljanja») - hitro ustanavljanje novih delniških družb in bank + pospešena gradnja železnic
- ❖ Povečava delnic v obtoku z visokimi dividendami.
- ❖ V glavnih mestih so ustanavljali nove, velike banke
- ❖ Na trgu je bilo dovolj kapitala, ki je vlagal v industrijo, obrt in kmetijstvo.
- ❖ Prvič se je pojavilo, da so nekatere industrijske panoge pospešeno rasle in se spreminjale v industrijska središča

3. **POLOM DUNAJSKE BORZE 1873**

- ❖ 9. 5. 1873 – polom Dunajske borze
- ❖ Začne padati vrednost delnic
- ❖ Vzrok : Ker so v obdobju gospodarske rasti bile plačilne in kreditne zmožnosti manjše kot so jih prikazovali
- ❖ Posledica:
 - Veliko podjetnikov in državljanov, ki so špekulirali izgubi premoženje
 - Propadajo banke in delniške družbe
 - Upočasnjuje se gospodarska rast in razvoj
 - Ni se gradilo več toliko železnic

4. **DISKREDITACIJA EKONOMSKEGA LIBERALIZMA**

- ❖ Kriza doživi dno leta 1876
- ❖ 1879 razmere se začnejo izboljševati – k temu je pripomogla ekonomska politika Taaffejeve vlade, ki je sprejela ukrepe, da se zaščiti domače delo in kapital, zavarovala cerine, dala ugodna posojila, znižala davke, delila subvencije in državna vlaganja, poddržavla železniško omrežje – tako je spodbudila nov zagon v tekstilni, strojni, metalurški in gradbeni industriji ter vzpostavila pogoje za novo rast po letu 1896.
- ❖ Poslovni optimizem se vrne po letu 1896
- ❖ Ta kriza je bila dokaz, da ni možna neomejena ekonomska in gospodarska rast
- ❖ Za to krizo so krivirili ekonomski liberalizem

5. POSLEDICE KRIZE NA SLOVENSKEM

- ❖ Niso bile dramatične
- ❖ Propadla so podjetja, ki so že prej slabo poslovala
- ❖ »Zdrava« podjetja pa so si hitro opomogla in nadaljevala svoje delo
- ❖ Posledice krize so bile najbolj opazne v kmetijstvu, ampak so vzroki za to bili že starejši
Težave so bile posledice izvajanja zakona o zemljiški odvezi (odškodnina), visokih davkov, prepočasnega posodabljanja kmetijstva, konkurence